

78. rocznica zamordowania rodziny Ulmów

Data publikacji 23.03.2022

24 marca 1944 r. w Markowej, jednej z tysiąca okupowanych przez Niemców wsi, doszło do zdarzenia, które wstrząsnęło nie tylko jej mieszkańcami, ale i całym regionem. Za przechowywanie Żydów została rozstrzelana polska rodzina Józefa i Wiktorii Ulmów. Siedemnaścioro ludzi, w tym ośmioro dzieci, zginęło tylko za to, że byli Żydami lub Polakami, którzy odważyli się udzielić im zakazanej pomocy.

W okresie międzywojennym Markowa była jedną z największych wsi w Polsce. W 1931 r. liczyła 931 domów, w których zamieszkiwało 4442 mieszkańców. Wśród nich olbrzymią większość stanowili katolicy. W Markowej żyło także około 120 Żydów (blisko 30 rodzin). Po zajęciu Polski Niemcy stworzyli nowy podział administracyjny. Do utrzymania „porządku” na terenach wiejskich oraz w mniejszych miastach zobowiązana była m.in. żandarmeria. Markowa podlegała placówce w Łańcucie. Na jej czele stał porucznik Eilert Dieken, a jednym z podległych mu żandarmów był szeregowy Joseph Kokott. W czasie okupacji niemieckiej Żydzi pozbawieni zostali wszelkich praw. Musieli przeprowadzać różnorakie prace na rzecz okupanta, nie mogli wykonywać swoich zawodów. Wkrótce rozpoczęto zakładanie gett. Latem i jesienią 1942 r. Niemcy wymordowali większość żydowskich mieszkańców Markowej. Miejscem zbrodni było głównie grzebowisko padłych zwierząt. Przy życiu pozostali ci Żydzi, którzy wcześniej ukryli się w chłopskich domach.

Jedną z rodzin, które zdecydowały się na bohaterską decyzję ukrycia Żydów, byli Józef i Wiktoria Ulmowie. Józef Ulma (1900–1944) był ogrodnikiem i działaczem społecznym. Jako fotograf amator dokumentował życie rodzinnej Markowej. Zachowało się wiele zdjęć, na których uwiecznił żonę Wiktorię oraz swoje małe dzieci: Stasię, Basię, Władzia, Frania, Antosia i Marysię. W 1942 r. Ulmowie przyjęli pod swój dach poszukujących pomocy Żydów z Markowej i Łańcuta, ośmioosobową rodzinę Grünfeldów, Didnerów i Goldmanów. Półtora roku później, 24 marca 1944 r., wszyscy członkowie rodziny: Józef Ulma, jego żona Wiktoria będąca w zaawansowanej ciąży, ich sześcioro dzieci oraz wszyscy ukrywający się Żydzi zostali zamordowani przez niemieckich żandarmów.

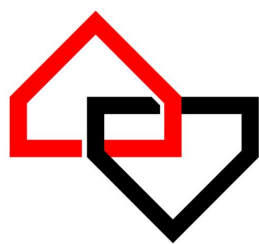
Na Ulmów, prawdopodobnie w obawie przed utratą pozyskanego majątku, doniósł najpewniej Włodzimierz Leś. „*Patrzcie, jak polskie świnie giną – które przechowują Żydów*”, miał powiedzieć podczas egzekucji jeden ze sprawców, Joseph Kokott. Ciała ofiar na rozkaz Niemców zakopali mieszkańcy wsi. Jeden z braci Józefa, Władysław Ulma, zapisał w relacji: *W tydzień po tym wypadku ciała pomordowanej brata rodziny powkładaliśmy do*

trumien i wywieźliśmy na cmentarz. Ciała Żydów zabrała ekipa żydowska po wyzwoleniu.

Po wojnie za uczestnictwo w mordzie na rodzinie Ulmów i ukrywanych przez nich Żydach został osądzony jedynie żandarm Josef Kokott. W 1957 r. aresztowano go na terenie Czechosłowacji, a następnie poddano ekstradycji do Polski. Wyrokiem sądu wojewódzkiego w Rzeszowie z 30 sierpnia 1958 r. został skazany na karę śmierci. Rada Państwa PRL skorzystała jednak z prawa łaski i zamieniła karę na dożywotnie pozbawienie wolności, a następnie na 25 lat więzienia. Kokott zmarł prawdopodobnie w zakładzie karnym w Raciborzu w 1980 r.

Rodzina Ulmów symbolizuje postawę tych Polaków, którzy zginęli z rąk Niemców za niesienie w czasie okupacji pomocy Żydom. 13 września 1995 r. Instytut Yad Vashem w Jerozolimie uhonorował pośmiertnie Józefa i Wiktorię Ulmów tytułem Sprawiedliwych wśród Narodów Świata. W 2016 r. w Markowej otwarto muzeum ich imienia, które poświęcone jest wszystkim Polakom ratującym Żydów w czasie Zagłady. W 2017 r. odsłonięto w Rzeszowie rondo upamiętniające rodzinę Ulmów. Od 2018 r. w rocznicę tragicznych wydarzeń w Markowej – 24 marca – decyzją Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, obchodzony jest Narodowy Dzień Pamięci Polaków ratujących Żydów pod okupacją niemiecką.

17 marca 2016 r. zostało otwarte Muzeum Polaków Ratujących Żydów im. Rodziny Ulmów w Markowej. Muzeum pełni rolę placówki naukowej, a także edukacyjno-oświatowej. Dokumentację dotyczącą Polaków ratujących Żydów na terenie obecnego województwa podkarpackiego, która stała się podstawą ekspozycji, przekazały do Muzeum oddziały IPN w Rzeszowie i Krakowie. Jej opracowanie merytoryczne to efekt prac dr hab. Elżbiety Rączy (UR, IPN Oddziałowe Biuro Badań Historycznych w Rzeszowie) i dr. Mateusza Szpytmy (wiceprezes IPN). Obok wystawy stałej i wystaw czasowych odbywają się tu pokazy filmów, lekcje muzealne dla młodzieży, spotkania dyskusyjne i konferencje naukowe. Niektóre z przedsięwzięć realizowane są wspólnie z Instytutem Pamięci Narodowej, jak ogólnopolska akcja „Kamienie Pamięci”, zorganizowana przez Oddział IPN w Rzeszowie, podczas której uczniowie przedstawiali sylwetki osób ratujących Żydów w różnych regionach Polski, czy szkolenie dla nauczycieli, które muzeum zorganizowało wspólnie z pracownikami z oddziału krakowskiego IPN. Odbyła się tu m.in. debata oksfordzka, podczas której drużyny złożone z licealistów dyskutowały o pomocy udzielanej Żydom w Polsce i innych okupowanych krajach. Muzeum jest chętnie odwiedzane przez turystów z Polski i zagranicy, m.in. przez młodzież z Izraela.



**MUZEUM
POLAKÓW
RATUJĄCYCH
ŻYDÓW**

[Otwarcie Muzeum Polaków Ratujących Żydów - Markowa, 17 marca 2016](#)

Strona internetowa muzeum: muzeumulmow.pl

24 marca 2010 r. w Warszawie ukazała się wystawa IPN „Samarytanie z Markowej”, która jest wspólnym dziełem Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie oraz Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podkarpackiego. Jej autorem jest obecny wiceprezes IPN dr Mateusz Szpytma.

Wystawę przygotowano w kilkunastu wersjach językowych. Poza granicami kraju zaprezentowano ją w roku otwarcia muzeum Ulmów w następujących miejscowościach: Bangkok (Tajlandia), Berlin (Niemcy), Brasilia (Brazylia), Bratysława (Słowacja), Bukareszt (Rumunia), Canberra (Australia), Chicago (USA), Hamburg (Niemcy), Hawana (Kuba), Lizbona (Portugalia), Lwów (Ukraina), Rangun (Birma), Moskwa (Rosja), Nowy Jork (USA), Oslo (Norwegia), Paryż (Francja), Pekin (Chiny), Pretoria (Republika Południowej Afryki), Rzym (Włochy), Singapur (Singapur), Sofia (Bułgaria), Skopje (Macedonia), Tbilisi (Gruzja), Tel Awiw (Izrael), Toronto (Kanada), Waszyngton (USA), Wiedeń (Austria), Wilno (Litwa). Wystawa jest nadal pokazywana w Polsce i na świecie.

Ekspozycja składa się z dwudziestu plansz, prezentujących między innymi dokumenty i zdjęcia ilustrujące historię rodziny Ulmów oraz życie polskiej i żydowskiej społeczności Markowej. Przedstawione zostały także realia okupacji niemieckiej w Polsce, podczas której każdemu, kto pomagał Żydom, groziła kara śmierci. Autor wystawy, rozpoczynając opowieść od tragicznej historii rodziny Ulmów, opisuje kolejne przykłady ratowania Żydów w Markowej, gdzie Polacy ocalili życie 21 osobom. Ukazuje również skalę takiej pomocy w całym regionie. Wystawę zamykają dokumenty z procesu beatyfikacyjnego rodziny Ulmów oraz dyplom przyznający Wiktorii i Józefowi tytuł Sprawiedliwych wśród Narodów Świata.



Wystawę można obejrzeć i pobrać z poniższych linków:

- [„Samarytanie z Markowej” – wystawa o rodzinie Ulmów w Sejmie – Warszawa, 23 marca 2017](#)
- [Wystawa „Samarytanie z Markowej” w Memoriale Pamięci Ofiar Komunizmu i Ruchu Oporu – Syhot Marmaroski \(Rumunia\), 24 maja 2017](#)
- [Wystawa „Samarytanie z Markowej” otwarta w Kalkucie \(Indie\) – 12 grudnia 2017](#)
- [Wystawa IPN „Samarytanie z Markowej” w Nowym Jorku – 19 czerwca – 31 sierpnia 2018](#)

W 2015 r. nakładem wydawnictwa Instytutu Pamięci Narodowej i Instytutu Studiów Strategicznych ukazał się album pt. „Sprawiedliwi i ich świat. Markowa w fotografii Józefa Ulmy”, którego autorem jest dr Mateusz Szpytma. Publikacja, przedstawiająca tragiczną historię wielodzietnej rodziny Ulmów i ukrywanych przez nich Żydów z rodzin, jest wynikiem badań prowadzonych w IPN. Zawiera kilkaset zdjęć ze zbiorów Józefa Ulmy, ukazujących społeczność wsi Markowa. Przedstawione zostało życie mieszkańców, zwłaszcza podczas II wojny światowej.



Zachęcamy do zapoznania się z książką pt. „*THE RISK OF SURVIVAL. The Rescue of the Jews by the Poles and the Tragic Consequences for the Ulma Family from Markowa*” (Ryzyko ocalenia. Ratowanie Żydów przez Polaków i tragiczne następstwa dla rodziny Ulmów z Markowej), której autorem jest obecny wiceprezes IPN dr Mateusz Szpytma.

Autor w sposób syntetyczny przedstawia losy Polaków i Żydów w Polsce okupowanej przez Niemców podczas II wojny światowej. Skupia się na pomocy, jakiej Polacy udzielali Żydom podczas Holokaustu. Pokazuje wysiłki Polskiego Państwa Podziemnego i powołanej przez nie Rady Pomocy Żydom „Żegota”, a także działania zwykłych ludzi, którzy na własną rękę, ryzykując życie, ratowali od zagłady swoich żydowskich współobywateli. Szczególną uwagę poświęca wsi Markowa na Podkarpaciu, w której ukrywało się 25 Żydów. Punktem kulminacyjnym książki są wydarzenia 24 marca 1944 r., kiedy za pomoc Żydom Niemcy zabili Józefa i Wiktorię Ulmów oraz ich sześcioro małych dzieci, a także wszystkich, których w swoim gospodarstwie ukrywali – osiem osób z rodzin Szallów i Goldmanów. W książce zamieszczono wiele zdjęć dokumentalnych.



MATEUSZ SZPYTMA

THE RISK OF SURVIVAL



Zachęcamy także do pobrania dodatku historycznego - *Ulmowie - polscy Sprawiedliwi*, który ukazał się w Tygodniku Powszechnym. Dodatek można pobrać z poniższego linka:

<http://bityl.pl/Grp8c>

Polecamy również artykuły opublikowane w portalu przystanekhistoria.pl, które poświęcone są tematyce zagłady ludności żydowskiej podczas II wojny światowej:

- [Zbrodnicza Akcja „Reinhardt”](#)
- [Akcja „Reinhardt” na prowincji. Przykład Markowej](#)
- [Warszawa w kontekście Einsatz Reinhardt](#)
- [„Nikt nie wierzy w pełną zagładę”. Akcja „Reinhardt” w okupowanym Krakowie](#)
- [Krwawy sierpień. Zagłada radomskiego getta](#)
- [Odilo Globocnik - ekspert Himmlera do spraw Zagłady](#)
- [Fala płynie z tobołami na plecach, w rękach... Zagłada Żydów z Mielca](#)
- [„Erntefest” \(„Dożynki”\) 4 listopada 1943 r. - egzekucja żydowskich więźniów obywateli austriackich, słowackich i polskich w niemieckim obozie pracy w Poniatowej](#)
- [Akcja wysiedleńcza w gettach na terenie powiatu buskiego](#)
- [Meldunek o dokonanej zbrodni](#)

- [„Żydowska społeczność Kolbishov już nie istnieje”](#)
- [Bunt w Treblince II](#)
- [Stanisławowski „młyn śmierci”](#)